

**უძველესი ქართული ჰაბიობრაზიული საკითხავის
დათარიღების საკითხი**

არაუადრეს II და არაუგვიანეს III საუკუნის შუა წლებისა, ქართულ ენაზე დაწერილა უძველესი ქართული ჰაბიობრაზიული საკითხავი „წმიდა კოლაელ ყრმათა წამება“. მასში ასახულია ახლადნაქადაგები ქრისტიანობისა და საუკუნეთა წიადში დამკვიდრებული წარმართობის ბრძოლა.

როგორც ავტორი მოგვითხრობს, კოლას ხევში, ერთ სოფელში, სადაც ძირითადად წარმართები ცხოვრობდნენ, ყოფილა ეკლესია, სადაც მწუხრის ზარის დარეკვისას ქრისტიანები იკრიბებოდნენ და ღოცულობდნენ. კოლაელი ყრმები, რომელთაც ჯერ კიდევ არ მიეღოთ ქრისტიანობა, სიხარულით ისმენდნენ გალობას, თუმცა, მათ ქრისტიანი თანატოლები ეკლესიაში არ უშვებდნენ და ეუბნებოდნენ: თუ გსურთ შემოსვლა, მაშინ უნდა მოინათლოთო. კოლაელმა ყრმებმა გადაწყვიტეს მონათლულიყვნენ და ისინი მღვდელმა, ზამთრის ერთ ყინვიან დამეს, მდინარის პირას მონათლა. ახლადმონათლულებს სურდათ სულ ქრისტიანებთან ყოფილიყვნენ, რამაც საშინლად განარისხა წარმართი მშობლები. ისინი ვერც მუქართა და ვერც დაპირებით ვერაფერს გახდნენ ყრმებთან, რის შემდეგაც ამოთხარეს ორმო, ცემეს და ქვებით ჩაქოლეს ბავშვები, მიაყარეს ეკალი, ხნარცვი და დამარხეს.

„წმიდა კოლაელ ყრმათა წამების“ ტექსტში ციტირება მხოლოდ სახარებიდან გვხვდება, როდესაც ავტორი 9 კოლაელი ყრმის მონათვლის ეპიზოდს გადმოგვცემს. მოძღვარი წარმოთქვამს საგალობელს, რომელშიც იესო ქრისტეს მონათვლის სახარებისეული პასაჟია ასახული.

საგულისხმოა, რომ სახარება ღრმა თეოლოგიური შინაარსითა და მორწმუნეთათვის ქრისტეს წამების მაგალითად დასახვით სრულიად განსაკუთრებულ ადგილს სწორედ II-III საუკუნეების ლიტურგიკასა და წმინდანთა მოწამეობის ამსახველ მარტივლოლოგიურ ძეგლებში იმკვიდრებს.

„წმიდა კოლაელ ყრმათა წამების“ დაწერის დათარიღებასთან დაკავშირებით ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში

აზრთა სხვადასხვაობაა, თუმცა, ტექსტის ღვთისმეტყველებითი და ლიტერატურული ანალიზით განსხვავებულ დასკვნებამდე მივიღვართ.

პლატონ იოსელიანმა სხვა ქართველ წმინდანთა მოსახსენებლებს შორის ათონის მთაზე პორტაიტისას მონასტრის მრავალთავში მიაკვლია 9 კოლაელი ძმის ხსენების აღნიშვნას, რომელიც 22 თებერვალს იყო დადებული. მეცნიერი შენიშნავდა, რომ მის შემთხვევლად მიჩნეულია არსენი, რომელიც იყო მოძღვარი დავით აღმაშენებლისა. საეკლესიო გადმოცემით, კოლაელთა წამება უნდა მომხდარიყო „ჟამსა დორიმეს სამცხის პატრონისასა“, თუმცა, პლატონ იოსელიანმა, ისტორიული საბუთების საგულდაგულო ძიების მიუხედავად, ასეთ სახელს ვერ მიაკვლია (იოსელიანი, 1850: 15).

ნიკო მარი ყურადღებას ამახვილებდა ორ საინტერესო გარემოებაზე: 1) აგიოგრაფი ამტკიცებს, რომ ქრისტე მოინათლა ღამით; 2) ტექსტში მოყვანილია მონათვლისას წარმოსათქმელი ღოცვა სახელწოდებით „ჟამობაჲ“. მან ივარაუდა, რომ ეს ერთადერთი ცნობაა ასეთ უძველეს დროში ქრისტიანობის არსებობისა საქართველოში (მარი, 1903: 54).

კორნელი კეკელიძე მიიჩნევდა, რომ „კოლაელ ყრმათა წამებაში“ წარმოდგენილია სურათი ქრისტიანობის უძველესი ხანისა, არა უგვიანეს VI საუკუნისა, რის დასტურადაც მას მიაჩნდა უადრესი სიმარტივე ღვთისმსახურებისა, კერძოდ ნათლისღების წესისა. თუმცა, ადარებდა რა იმავე კრებულში მოთავსებულ „მარტვილობას დავითისა და ტირიჭანისა“, სტილისა და ტერმინოლოგიის ანალიზის შედეგად ასკვნიდა, რომ „მოქმედება ორსავე ძეგლში ერთსა და იმავე ტაოს რაიონში წარმოებს, სიუჟეტიც თითქმის ერთია: დავითი და ტირიჭანი არიან ძმები და მცირეწლოვანი ყრმანი, კოლაელნი სულიერი ძმები არიან და ყრმანი მცირეწლოვანნი; იმათაც და ამათაც კლავენ ქრისტიანობისათვის უახლოესი ნათესავები: დავით-ტირიჭანს - მკვიდრი ბიძა, კოლაელ ყრმებს - მშობლები. ამ ორი ნაწარმოების ასეთი ნათესაობა გვაფიქრებინებს, რომ ისინი: 1) ან ორივე ორიგინალური ნაწარმოებია არა უადრესი მეცხრე საუკუნისა, და ამით აიხსნება, რომ ისინი, კერძოდ, დავით-ტირიჭანის მარტვილობა სომხურად არ შენახულა, ანდა 2) ორივე ორიგინალური სომხური ნაწარმოებია, ქართულად ნათარგმნი არა უადრეს მეცხრე საუკუნისა, - სომხურად ისინი განგებ მოუსპიათ, როგორც არასასიამოვნო დოკუმენტი

ქრისტიანობისა და წარმართობის ბრძოლისა სომეხთა შორის, ქართულად კი შეუნახავთ, ვინაიდან, მათში აღწერილი ამბავი მოხდა ქართველთა ტერიტორიაზე, ტაოს რაიონში“ (ეკეელიძე, 1980: 516-519).

ილია აბულაძის თქმით, „კოლაელ ყრმათა მარტვილობა“ შესაძლოა ტაოელ სომეხს დაეწერა ქართულად. თუმცა, მისივე შენიშვნით, ძეგლში გვხვდება ქართული ტერმინები: „ჰევო“, „სოფელი“ და „მთავარი“ (აბულაძე 1944: 068).

მარიამ ლორთქიფანიძე შენიშნავს, რომ „ცხრა ძმა კოლაელთა მარტვილობა“ თავისი შინაარსით უცხოა მე-9 საუკუნის საქართველოსთვის, ისევე როგორც უცხოა ის ამ ხანის სომხეთისათვისაც. თუმცა, იზიარებს ივანე ჯავახიშვილის მიერ გამოთქმულ თვალსაზრისს, რომ ძეგლი შესაძლოა მე-9 საუკუნეშია შექმნილი თუ გადაკეთებული (ლორთქიფანიძე, 1966: 57).

არამარტო ქრისტიანთა დევნის პერიოდში (II-III სს), არამედ მოგვიანებითაც, იყო არაერთი შემთხვევა რწმენის ერთგულებისათვის სხვადასხვა ასაკის ადამიანების, მათ შორის ბავშვების სიკვდილით დასჯისაც. ორივე ძეგლის მიხედვით მცირეწლოვანნი აღესრულებიან, თუმცა, ვფიქრობთ, ეს არ არის საკმარისი იმის სამტკიცებლად, თითქოს ორივე მათგანი მეცხრე საუკუნეში შეიქმნა. „დავითისა და ტირიჭანის მარტვილობის“ ავტორი თხრობისას უხვად იყენებს შედარებებს, ეპითეტებსა და სხვა მხატვრულ-რიტორიკულ საშუალებებს, ხოლო „კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორი მათ თითქმის არ მიმართავს. საერთოდ, ისევე როგორც წმინდა პოლიკარპე სმირნელის წამებას, „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებასაც“ თხრობის სიმარტივე ახასიათებს.

ჩვენი დაკვირვებით, ჰაგიოგრაფიულ საკითხავთა კომპოზიციაში ასახვას ჰპოვებდა საღვთისმსახურო თემები, რომლებიც დამახასიათებელი იყო კონკრეტული ეპოქისათვის. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ ამ მხრივ გამონაკლისი არ არის. საკითხავში ციტირებულია ნაწყვეტები სახარებიდან, რაც ადასტურებს, რომ „წამება“ დაწერილია II-III საუკუნეებში, როცა ღვთისმსახურებაში უმნიშვნელოვანეს ადგილს იმკვიდრებდა სახარება. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ არ გვხვდება ციტირება ბიბლიის სხვა წიგნებიდან, რომელთაც ასე უხვად იყენებს მოგვიანო ხანის ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობა.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „რაკი პირველ ხანაში ქრისტიანები იესო ქრისტეს ცხოვრების უმთავრეს მოვლენებს ჰბაძავდნენ, თვით ზამთარში, ღამე და მდინარეში მონათვლის

წესიც ქრისტიანობის უძველეს ხანაში უნდა ყოფილიყო მიღებული“. თუმცა, ძველში ნახსენები ტერმინების მიხედვით, (ხევი, მთაგარი, სოფელი) მეცნიერი მას IX საუკუნით ათარიღებდა (ჯავახიშვილი, 1919: 8, 12, 37-38; 61-66).

ილია აბულაძე თვლიდა, რომ „კოლაელთა მარტვილობა“ წარმოშობილი უნდა იყოს იმავე ხანასა და წრეში, რომელშიც „დავითისა და ტირიჭანის მარტვილობა“ აღმოჩნდა აღმოცენებული, ე. ი. მათი წარმოქმნა IX საუკუნის II ნახევრიდან არის შესაძლებელი, ტაოს იმ სომხური მოსახლეობის წიაღში, რომელიც ქართველობასთან კონფესიონალურ კავშირში იმყოფებოდა და, როგორც ეტყობა, ქართული კულტურის ისეთი გავლენა განუცდია, რომ მშობლიური მწერლობის ამ ძეგლების გასავრცელებლად ესენი ქართულად გადმოუთარგმნია და თანაც საკუთარი შემოქმედებაც ამავე ენაზე უწარმოებია (აბულაძე, 1944: 070).

როგორც ჩვენ მიერ მოხმობილი მსჯელობებიდან ჩანს, ერთის მხრივ, აღიარებენ, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ გადმოცემული ამბავი ქრისტიანობის ადრეულ ხანას ეხება, მეორე მხრივ, მისი დაწერისა თუ თარგმნის თარიღად IX საუკუნეს ასახელებენ. მარიამ ლორთქიფანიძე მართებულად შენიშნავს, „თუ „მარტვილობა“ მართლაც მე-9 საუკუნეშია დაწერილი იმ სახით, როგორც მან ჩვენამდე მოაღწია, მაშინ მას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქართულ ისტორიოგრაფიაში და ეპოქის საერთო ხასიათს არ უდგება“ (ლორთქიფანიძე, 1966: 54). მართლაც, IX-X საუკუნეები „არის ქართული მიწა-წყლის გაერთიანებისა და ამის შესაბამისად ქართული ეროვნული თვითშეგნებისა და ყოველივე საკუთარს უპირატესობის გრძნობის გაღვივების ხანა“ (ლორთქიფანიძე, 1966: 54).

პავლე ინგოროყვა ძველის დაწერის თარიღის განსაზღვრისას ყურადღებას ამახვილებდა მონათვლის წესის უძველესობაზე და ასკვნიდა, რომ ის დაწერილია არაუგვიანეს IV-V საუკუნეებისა (ინგოროყვა, 1978: 351).

როგორც ვხედავთ, ძველის დაწერის დათარიღების განსაზღვრისას მთავარ ამოსავალ წერტილად აღებულია საღვთისმსახურო წესები, რომელთა დაწერისას ავტორი გარკვეულწილად საკუთარი ეპოქის სურათსაც გადმოგვცემს.

ბიძინა ჩოლოყაშვილის ვარაუდით, ძველში გამოძახილი ჰპოვა რომაული მართლმსაჯულების ნორმებმა. ტექსტის მიხედვით, შვილებისათვის სასიკვდილო განაჩენის გამოტანის

უფლება უდავოდ მშობლებს განეკუთვნება, თუმცა ისინი გვერდს ვერ უვლიან მთავრის ხელისუფლებასა და კანონით დადგენილ წესს, რომელიც მათ ავალდებულებს შვილები-სათვის განაჩენის გამოტანისას, განჩინება თვითონვე მოიყვანონ სისრულეში. სამართალწარმოების ასეთი ნორმა ახასიათებდა რომაული კანონმდებლობით აღიარებული მამის ძალაუფლების „პატრია პოტესტას“ ინსტიტუტს, რომელიც ოჯახის უფროსს აკისრებდა მორალურ ვალდებულებას დაეცვა თავისი ცოლ-შვილი და ამიტომ მამას ოჯახში განსაკუთრებული უფლებები ჰქონდა მინიჭებული. აღნიშნული სამართლებრივი ნორმების აღსრულებისას სასამართლო არ იმართებოდა. იმპერატორ სევერიუსის მიერ 227 წელს მიღებული კანონის თანახმადაც, არ იყო უარყოფილი მამის ძალაუფლება შვილზე, თუმცა, აღნიშნული კანონი მამას ავალდებულებდა შვილის მიერ მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში მიემართა პროვინციის მმართველისათვის. რომაული სამართლის თანახმადაც, დამნაშავის დასჯა საჯაროდ ხდებოდა.

გიორგი ნადარეიშვილი შენიშნავს: „უეჭველია, რომ წარმართულ საქართველოში კოლაელი ყრმების მამებს ასეთი უფლებაც ექნებოდათ. მშობლების მხრით შვილის სიკვდილით დასჯის უფლება გულისხმობს, როგორც ამ უფლების შემადგენელ ნაწილს - მათი გაყიდვის უფლებასაც. საქართველოში ეს უფლება უთუოდ დიდი ხნის განმავლობაში არსებობდა. XVI-XVIII საუკუნეებში ეს უფლება დოკუმენტალურად არსებობდა“ (ნადარეიშვილი, 1996: 60-61). მას მამის ძალაუფლების სიძლიერე აგონებს რომაელი ოჯახის უფროსის ხელისუფლებას, რომელიც ნამდვილი საკუთრების უფლებაა.

ჩვენი ვარაუდით, რომაული მართლმსაჯულების გავრცელება იბერიაში შეიძლება მომხდარიყო მხოლოდ ნიზიბინის ზავის დადების შემდეგ, 298 წლიდან. ბიძინა ჩოლოყაშვილი მიიხნევს, რომ მარტვილობაში ის პერიოდია ასახული, როცა იმპერატორ გალენიუსის ედიქტით საკულტო შეკრების ადგილები ხელშეუხებლობით სარგებლობდა, ამით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ გაქრისტიანებისათვის საკუთარი შვილების ჩამქოლავი მშობლები ეკლესიას არ არბევენ. აღწერილ ამბავს იგი 260-303 წლებით განსაზღვრავს (303 წელი დიოკლეტიანეს მიერ ქრისტიანთა დევნის წელია). ჩვენ ვერ გავიზიარებთ აღნიშნულ მოსაზრებას დათარიღების საკითხთან დაკავშირებით, ვინაიდან ცნობილია, რომ ეკლესიის ნაგებობის შესასვლელი,

სტოა, ანუ მოსანათლი ადამიანებისათვის, კათაკმეველთათვის გასაჩერებელი ადგილი მხოლოდ III საუკუნის მეორე ნახევრიდან უკეთდება. როგორც „წმ. კოლაელ ყრმათა მარტვილობიდან“ ვიგებთ, კოლაელი ყრმებისათვის დაუშლიათ ეკლესიაში შესვლა. ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ იმდროინდელ (II ს.) ეკლესიას უნდა ჰქონოდა სენაკის ფორმა, მას არ ექნებოდა სტოა.

აწყურისა და ბიჭვინთის ნაქალაქარის არქეოლოგიური გათხრების შემდგომ ჩატარებული კვლევებით დასტურდება, რომ ჩვენს ქვეყანაში ქრისტეს მოციქულებს (წმ. ანდრიას, სვიმეონ კანანელს, მატათას, თადეოზს) მართლაც უქაგადაგიათ ქრისტიანობა, წარმართულ საკერპოებზე ქრისტიანული ნაგებობები აუგიათ (იხ. ამირანაშვილი 1961: 111; ლიჩელი: 35-37). ეს ყოველივე კი ჩვენს ქვეყანაში ეკლესიათმშენებლობის უძველესი ტრადიციის არსებობას ადასტურებს.

საყურადღებოა ისიც, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორი ღვთისმსახურების უძველესი წესის შესახებ გადმოგვცემს, როდესაც გვაუწყებს: „ჟამსა მწუხრისასა ჰრეკის ხუცესმან და წარვიდიან ყრმანი ქრისტიანეთანი ეკლესიად ლოცვად, ვითარცა არს წესი ქრისტიანეთად“ (ძეგლები, 1963: 184). მაშასადამე, ავტორი ხაზს უსვამს, რომ ქრისტიანთა წესია საღამოს შეკრება. ტექსტში არ გვხვდება მინიშნება ცისკრის ლოცვაზე, რაც გვაგარაუდებინებს, რომ „წამება“ დაწერილია მაშინ, როდესაც ქრისტიანები იკრიბებოდნენ მწუხრზე და ღვთისმსახურებისას ჯერ კიდევ გამოცალკეებულნი არ იყო ცისკრის ლოცვა. საგულისხმოა, რომ ყრმები ღამით მონათლა ხუცესმა. ავტორის თქმით, ქრისტემაც ღამე ნათელს-იღო. ქრისტიანები ღამით სწორედ II საუკუნეში იკრიბებოდნენ რწმენისათვის დევნის გამო. ამასთან, მათ ქრისტეს მოსვლის მოლოდინი ჰქონდათ შუაღამისას.

II საუკუნიდან განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება სახარების წაკითხვას და იგი გამოცალკეებულთა მოციქულთა ნაწერი საგან. „წმ. კოლაელ ყრმათა მარტვილობაში“, სხვა ქართული ჰაგიოგრაფიული საკითხავებისაგან განსხვავებით, არ ვხვდებით ბიბლიიდან ხშირად ციტირებას. აქ ორჯერაა დამოწმება სახარებიდან: 1) როდესაც ხუცესმა შეიტყო ყრმათა გადაწვეტილება, მონათლულიყვნენ, „მან მოიხსენა სიტყუად იგი სახარებისად, რომელი თქუა უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან: „რომელმან არა დაუტეოს მამად თვისი და დედად

თუსი, დანი და ძმანი, ცოლი და შვილნი, არა აღიღოს ჯუარი თუსი და არა შემომიდგეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს“ (მათე 10, 38) (ძეგლები, 1963: 184); 2) კოლაელი ყრმების ნათლობის ადგილი სამარტვილოდ გადაიქცა მათი მოწამეობრივი აღსასრულის შემდგომ: „მაშინ აღესრულა სიტყუად იგი სახარებისად: „მისცეს ძმამან ძმაჲ სიკუდიდ და მამამან შვილი; და აღდგენ მამა-დედანი შვილთა მათთა ზედა და მოჰკვლიდენ მათ“ (მათე 10, 21; მარკ. 13, 12) (ძეგლები, 1963: 185).

ბიძინა ჩოლოყაშვილი ყურადღებას ამახვილებს „წამების“ ტექსტში სახარებიდან ციტირებაზე და შენიშნავს: „III საუკუნეში იბერიის სამეფოში სახარების სუფევაზე უნდა მეტყველებდეს ლეონტი მროველის ცნობა: „დაღაცათუ იყო წარმართი, არამედ იყო მოწყალე და შემწე ყოველთა ჭირვეულთა, რამეთუ სმენილ იყო მისდა მცირედ რამე სახარება უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, და აქუნდა რამე სიყუარული ქრისტესი“ [ქართლის ცხოვრება, 1955: 58]. რვე მართლის მიერ კერპებისათვის ადამიანთა მსხვერპლშეწირვის აკრძალვა წარმართულ რწმენა-წარმოდგენათა შესუსტებასა და ქრისტიანობის გასავრცელებლად ნიადაგის შემზადებას მიანიშნებს“ (ჩოლოყაშვილი, 2008: 67).

ჰაგიოგრაფი კოლაელ ყრმათა მონათვლის ეპიზოდისას შენიშნავს, რომ მღვდელი წარმოთქვამს „ჟამობას“. აღნიშნულ სიტყვას ყურადღება მიაქცია კორნელი კეკელიძემ და მიუთითა, რომ იგივე სიტყვა „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობაშიც“ გვხვდება და ამიტომ მიიჩნია ის VI საუკუნის ძეგლად. ჩვენი დაკვირვებით, „ჟამობა“ ძველ ქართულ ენაზე „გალობას“ ნიშნავს, ხოლო მოძღვარი ნათლობისას „წმ. კოლაელ ყრმათა წამებაში“ იმპროვიზებულ გალობას წარმოთქვამს. სიტყვა „ჟამობა“ „გალობის“ მნიშვნელობით გვხვდება გიორგი ხუცეს-მონაზონის „წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრების“ ტექსტში: წმ. გიორგი მთაწმინდელი კონსტანტინეპოლში კეისარს მოწაფეთა გუნდს წარუდგენს, მას უბრძანებს მეფე „ჟამობაჲ ათქმიოს ობოლთა მათ თუსთაო“. საგალობლების მოსმენის შემდეგ კეისარმა მადლობა გადაუხადა ბერს, რომ მას ობლებისათვის ქართული და ბერძნული გალობა უსწავლებია.

ცნობილია, რომ წმინდა მოციქულებმა იესო ქრისტეს სწავლებაზე დაფუძნებით განსაზღვრეს ნათლობის წესი და გადასცეს მეკვიდრეებს. მოციქულთა ეპოქის (II-III სს.) ნათლობა განსხვავდებოდა უბრალოებითა და სიმარტივით და

შედგებოდა: ქრისტეს რწმენაში განსწავლის, მონანიების, ცოდვების უარყოფის, ქრისტეს სარწმუნოების ღია აღიარების, ნათლობისას წყალში ჩაფვლისა და სიტყვების წარმოთქმისაგან: „სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა“.

II საუკუნის ბოლოსა და III საუკუნის დასაწყისში მონათვლისათვის მზადება გრძელდებოდა რამდენიმე დღე ან წელი. ახალი ადამიანის მიღებისას იხენდნენ სიფრთხილეს, რომ არ მიეღოთ რწმენით სუსტები, რომლებსაც დევნის დროს შეეძლოთ უარი ეთქვათ ქრისტეზე და გაეცათ ქრისტიანები წარმართთა წინაშე. III საუკუნეში მონათვლას უძღოდა დაფიცება, უარის თქმა სატანაზე, ქრისტეს თანაზიარება, რის შემდეგაც მირონს სცხებდნენ მთელს ტანზე. მოსანათლის წყალში შთაფვლამდე წყალი იკურთხებოდა. ნათლობის შემდეგ ახალმონათლულს მოსავდნენ თეთრი სამოსით. ჩამოაცვამდნენ გვირგვინს (დასავლეთში) და ჯვარს.

ნათლობის წესის შესრულება, რომელიც დაიწყო II საუკუნეში, მნიშვნელოვნად ძლიერდება III საუკუნეში, და გრძელდება IV და V საუკუნეებში, თუმცა, არა იმგვარად, როგორც უწინ. ამ დროს ლიტურგიკულმა მხარემ მიადწია ყველაზე უფრო სრულ განვითარებას. IV-VIII საუკუნეებში შედგენილია ბევრი ლოცვა, რომლებიც ახლაც არსებობს კათაკმეველთა წესგანგებაში წყლის კურთხევითა და ნათლისღებით (შიმანსკი, 2003: 18-19).

„წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ავტორის თქმით, ქრისტიანად მონათვლის მსურველი ყრმები მღვდელმა ზამთრის ერთ ღამეს მონათლა, „რამეთუ ვერ იკადრებდა ნათლის-ცემასა მათსა შიშისაგან წარმართთადასა და უფალმანცა ჩუენმან იესუ ქრისტემან ღამს ნათელ-ილო იორდანესა მდინარესა იოვანესაგან. მაშინ მოსცემდა წყალი იგი მკსინვარებასა სიცივისასა. და ვითარცა შთაჰდეს ყრმანი იგი მდინარესა მას და ნათელ-სცა ხუცესმან მან სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა და იტყოდა ჟამობასა ამას,- „სული წმიდაჲ გარდამოჰცა ვითარცა ტრედი ზედა იორდანესა, რაჟამს ქრისტჳ ნათელს-იღებდა, ანგელოზნი თანა-უდგეს, ამას გალობასა იტყოდეს: ალილუიად, ალილუიად“, – მაშინ მოსცა წყალმან მან ფრიალი სიტყოდ, ვითარცა აბანომან, და ბრძანებითა ღმრთისადათა სამოსელი სპეტაკნი მოიხუნეს ანგელოზთა ზეცით და შეჰმოსეს ყრმათა მათ ახალ-ნათელღებულთა უხილავად კაცთაგან“ (ხაზი ჩვენია-ი.გ.) (ძეგლები, 1963: 184).

მღვდელმა ზამთრის ერთ ღამეს მონათლა ყრმები, რადგან წარმართთა შიშით ვერ გაბედა მათი დღისით მონათვლა. მაშასადამე, იმ დროისათვის, როცა „წამებაში“ აღწერილი ამბავი ხდება, ქრისტიანობა ოფიციალურ რელიგიად ჯერ კიდევ არ არის აღიარებული. შესაბამისად, მოძღვარი დაუცველი იყო წარმართთა სახელმწიფოში. თუმცა, პაგიოგრაფი ცდილობს სხვა მოტივითაც ახსნას მღვდლის ამგვარი მოქმედება და შენიშნავს, რომ ქრისტემაც ნათელს-ილო ღამით იორდანეში. პავლე ინგოროყვას შენიშვნით, ტექსტში ნათლობის უძველესი წესია ასახული, როცა ჯერ კიდევ მდინარეში ჩაფვლით ნათლავდნენ ქრისტიანობაზე ახლადმოქცეულებს (ინგოროყვა, 1978: 351). ბიძინა ჩოლოყაშვილის შენიშვნით, ავტორს ნათლისღებისას არ აქვს ნახსენები მირონცხება, რაც იმის დასტურია, რომ მონათვლას IV საუკუნემდე ჰქონია ადგილი (ჩოლოყაშვილი, 2003: 31). ჩვენ კი დავამატებთ, რომ ხუცესის მიერ მოსანათლ ყრმათა მდინარეში ჩაფვლა და მხოლოდ ზემოხსენებული სიტყვების წარმოთქმა „სახელითა მამისადათა, ძისადათა და სულისა წმიდისადათა“, მირონცხების აღუნიშნველობა და ყრმათა სპეტაკი სამოსლით შემოსვა მოწმობს, რომ ნათლობის აღნიშნული წესი ჩვენი წელთაღიციხვით II საუკუნეში არსებულ ქრისტიანულ საღვთისმსახურო წეს-განგებას შეესაბამება.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ III საუკუნიდან საეკლესიო მსახურებისას ყურადღებას უთმობენ: ა) ლოცვების ფორმულირებას, ბ) წმინდა წერილის წაკითხვისათვის გარკვეული წესრიგის დადგინებას, გ) ბერძნულში არსებულიდან განსაკუთრებული მღერის არჩევას. საღამოს ღვთისმსახურება შედგებოდა ფსალმუნთა გალობებისაგან სხვადასხვა მისამღერებით, უპირატესად „აღილუიათი“ და იმპროვიზებულ ლოცვებთან იყო მიერთებული, რომლებიც ღვთისადმი ლოცვის დამატებას წარმოადგენდნენ (სკაბლანოვიჩი, 1910: 141).

გვიქრობთ, ნათლობისას წარმოსათქმელი ლოცვები ჯერ კიდევ დასადგენია იმ დროისათვის, როცა კოლაელი ყრმები ინათლებიან. წმ. პავლე მოციქული კორინთელთა მიმართ ეპისტოლეში წერდა: „რაჟამს შეკრბედ ერთბამად, კაცად-კაცადსა თქუენსა ფსალმუნი აქუს, მოძღურებად აქუს, გამოცხადებად აქუს, თარგმანებად აქუს, ყოველივე ესე აღსაშენებელად იქმნებოდენ“ [კორ. 14, 26]. ხუცესის მიერ ნათლობისას წარმოთქმული გალობა ტაეპებადაც შეიძლება დაიყოს:

„სული წმიდად გარდამოჴდა
ვითარცა ტრედი ზედა იორდანესა,
რაჴამს ქრისტჴ ნათელს-იღებდა,
ანგელოზნი თანა-უდგეს,
ამას გალობასა იტყოდეს:
აღილუიად, აღილუიად“.

გალობის ავტორის პირველწყარო სახარებბაა, კერძოდ, იესო ქრისტეს მონათვლის ეპიზოდი. ოთხივე მახარებელი აღნიშნულ ფაქტს ერთნაირად გადმოგვცემს. უფრო მეტად ავტორი მარკოზის სახარებბას ეყრდნობა. „და იყო მათ დღეთა შინა მოვიდა იესო ნაზარეთით გალილეიასაჲთ და ნათელ-ილო იოანესაგან იორდანესა. და მექსეულად აღმოსვლასა მისსა წყლით იხილნა ცანი განხმულნი და სული ღმრთისაჲ გარდამომავალი, ვითარცა ტრედი მის ზედა“ (მარკოზი, 1, 9-10).

საგულისხმოა, რომ უკვე IV საუკუნიდან ნათლობისას წარმოთქვამდნენ კონკრეტულ კანონიკურ ლოცვებსა და მრწამსს. „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ IV საუკუნეში ან უფრო მოგვიანებით რომ დაწერილიყო, ავტორი აუცილებლად მოზოდიშებით მიანიშნებდა, თუ რატომ წარმოთქვამდა მოძღვარი მისი დროისათვის გაუგებარ არაკანონიკურ ტექსტს.

ჩვენთვის რთულია გადაჭრით თქმა აღნიშნული გალობა უშუალოდ მოძღვრის შემოქმედების ნაყოფია, თუ იმ დროისათვის არსებული წეს-განგების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი. არ არის გამორიცხული გალობა თარგმნილი იყოს რომელიმე ენიდან. ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილია ისიც, რომ „წმინდა მამების მიერ არ იყო დაგმობილი პროფესიულ-კანონიკური ჰანგების გვერდით, ხალხურ-ეროვნული მუსიკალური ნაკადის არსებობა“ (ჩხეიძე, 2001: 129).

ლაოდიკიის საეკლესიო კრების 59-ე კანონის თანახმად, „**არა ჯერ-არს სოფლურთა ფსალმუნთა თქუმაჲ ეკლესიასა შინა, არცა უკანონოთა წიგნთაჲ, არამედ კანონებრივთაჲ ახლისაცა და ძუელისა ადთქუმისათაჲ**“ (ხაზი ჩვენია-ი.გ.) (დიდი სჯულის-კანონი, 1975: 259).

მამასადამე, ლაოდიკიის კრებამდე ადგილი ჰქონდა ხალხური ფსალმუნების შესრულებას ეკლესიაში. ივანე ჯავახიშვილი მიიჩნევდა, რომ წარმართულ ჰანგებთან ბრძოლას საქართველოშიც უნდა ჰქონოდა ადგილი, რასაც ძველ წყაროებში დაცული ცნობებიც ადასტურებს. სახელდობრ, პეტრე ქართველის ცხოვრების ასურულ ტექსტში ნათქვამია, რომ, თუ

ბევრ დიდებულს დროს გასატარებლად მგოსან კაცთა და ქალთა სიმღერების მოსმენა ჩვეულებად აქვს, „არჩილ მეფემ ამის მაგიერ, დავით მეფის მსგავსად, საეკლესიო საგალობლების მგალობლები გაიჩინა, რომლებიც პურისჭამისა და ყოველ სხვა დროსაც ღმრთის წმინდა სიტყვებს გალობდნენ, ისე რომ მისი სასახლე ეკლესიისაგან არაფრით არ განსხვავდებოდაო.

ზემომოყვანილი ცნობიდან ჩანს, რომ V საუკუნეში ბრძოლა წარმართული ქართული მუსიკის წინააღმდეგ უკვე დაწყებულია და სასახლიდან იგი არჩილ მეფეს განუდევნია, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ამ ერთი შემთხვევის მიხედვით ქრისტიანული გალობის საერთო საბოლოო გამარჯვების შესახებ მსჯელობა არ შეიძლება. უეჭველია ამას ხანგრძლივი ბრძოლა დასჭირდებოდა, მეტადრე ხალხში, სადაც სიმღერა მთელ ყოფა-ცხოვრებასა და საქმიანობასთან უმჭიდროესად იყო დაკავშირებული“ (ჯავახიშვილი, 1990: 216).

აპოლონ სილაგაძის თქმით, მოგვიანებით, მეექვსე-მეშვიდე საუკუნეებში არსებობდა პოეზია მარკირებული ლექსთწყობის სისტემით და მასთან დაპირისპირებული იყო სასულიერო პოეზია, თუმცა ეს პოეზია ზოგჯერ იყენებდა ქრისტიანობამდელი ხანის ლექსთწყობას: „საეკლესიო მწერლობის ავტორი თუ მთარგმნელი ლექსითი ნაწევების შექმნისას იყენებდა მას, რაც უკვე დიდი ხნის დამკვიდრებული იყო ამ პოეზიის რიტმული ბუნების სახით“ (სილაგაძე, 1987: 281).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს მთიანეთში ბოლო დრომდე შემორჩა სასულიერო პირთა მიერ სადიდებლების წარმოთქმის ტრადიცია. აქ წარმართული და ქრისტიანული კულტურა შეერწყა ერთმანეთს და სრულიად თავისებური სახე მიიღო. მაგალითად, „მზეს ღვთაების ყველა თვისება გააჩნია. წარმართულ ღვთაებათა სადიდებელ-სავედრებელ ტექსტებში მზის ხსენება უზენაესი ღმერთის შემდეგ მოდის. „დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა... დიდება მზესა, მზის მიმყოლთ ანგელოზთა“ (ჩხეიძე, 1972: 28).

მნიშვნელოვანია განისაზღვროს კოლას ხევის გეოგრაფიული მდებარეობა. შეიძლება ის ყოფილიყო ახალციხის რაიონში, სადაც ბოლოდროინდელი არქეოლოგიური გათხრებითაც დასტურდება ამ მხარის დასავლეთ სამყაროსთან კულტურულ-ეკონომიკური კავშირები.

„წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ დაწერის თარიღის განსასაზღვრავად უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ტექსტში დაცული საღვთისმსახურო წეს-განგების ასახვა მიგვაჩნია. გარდა ამისა, „წმ. ნინოს ცხოვრებისა“ და „წმ. შუშანიკის წამების“ ლიტერატურული ანალიზი გვაფიქრებინებს, რომ მათ წინ უძღოდა „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ ჰაგიოგრაფიული საკითხავი. ტექსტში რომ არ გვხვდება ხანმეტობის კვალი, ეს გადამწყვეტია ეპოქის ენობრივი ნორმების გავლენით აიხსნება. მიგვაჩნია, რომ „წმ. კოლაელ ყრმათა წამება“ დაწერილია II საუკუნის ბოლოს და არაუგვიანეს III საუკუნის შუა წლებისა. დედანი არაერთხელ გადაუწერიათ, სავარაუდოდ, IX-X საუკუნეებშიც.

ფიქრობთ, უძველესი ჰაგიოგრაფიული საკითხავის „წმ. კოლაელ ყრმათა წამების“ შესწავლა მნიშვნელოვანია ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის, ქართული საეკლესიო გალობის, ქრისტიანული ღვთისმსახურების ისტორიის, ქართული სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიისა და თეოლოგიის მთელი რიგი საკითხების სიღრმისეულად გასაცნობად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაძე, 1944 – აბულაძე ი., ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX-X საუკუნეებში, თბილისი, 1944.

ამირანაშვილი, 1961 – ამირანაშვილი შ., ქართული ხელოვნების ისტორია, თბილისი, 1961.

ინგოროყვა, 1978 – ინგოროყვა პ., თხზულებათა კრებული, ტომი IV, თბილისი, 1978.

კეკელიძე, 1980 – კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1980.

ლიჩელი – ლიჩელი ვ., წმინდა ანდრია სამცხეში, პირველი სამეცნიერო შეხვედრა მიძღვნილი თემისადმი „არქეოლოგია და რელიგია შავი ზღვის რეგიონში“.

ლორთქიფანიძე, 1966 – ლორთქიფანიძე მ., ადრეფეოდალური ხანის ქართული საისტორიო მწერლობა, თბილისი, 1966.

ჯავახიშვილი, 1990 – ჯავახიშვილი ი., ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბილისი, 1938; ფედერაცია, ხელოვნება, თბილისი, 1990.

ჯავახიშვილი, 1919 – ჯავახიშვილი ი., ქართული სამართლის ისტორია, ქუთაისი, 1919.

ნადარეიშვილი, 1996 – ნადარეიშვილი გ., ძველი ქართული საოჯახო სამართალი, თბილისი, 1996.

დიდი სჯულისკანონი, 1975 – დიდი სჯულისკანონი, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიძაშვილმა, მ. დოლაქიძემ, გ. ნინუამ, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, თბილისი, 1975.

სილაგაძე, 1987 – სილაგაძე აპ., ქართული ლექსის განვითარების საწყისი ეტაპის საკითხისათვის, საიუბილეო კრებული „აკაკი შანიძე - 100“, თბილისი, 1987.

ხალხური, 1972 – ქართული ხალხური პოეზია, ტომი I, თბილისი, 1972.

ჩოლოყაშვილი, 2008: ჩოლოყაშვილი ბ., უძველესი მარტიროლოგიური თხზულება, თბილისი, 2008.

ჩხეიძე, 2001 – ჩხეიძე თ., ქართული საეკლესიო საგალობელი ზოგად-ქრისტიანული და ეროვნული კულტურის ჭრილში, კრებული „ქართული საეკლესიო გალობა, ერი და ტრადიცია“, საქართველოს საპატრიარქო, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ქრისტიანობის კვლევის საერთაშორისო სამეცნიერო ცენტრი, თბილისი, 2001.

ძველები, 1963 – ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძველები, I (V-XVIII სს), დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბილისი, 1963.

იოსელიანი, 1850 – Жизнеописание святых прославляемых Православною грузинскою церковию, Составленное на основании древних и современных сведений с историческими, географическими, хронологическими и филологическими замечаниями, сочинение Платона Иоселиана, Тифлиси, 1850.

მარი, 1903 – Тексты и разыскания по Армяно-грузинской филологии, т. V, Н. Марр, Критика и мелкая статья, С. Петербург, 1903.

სკაბალანოვიჩი, 1910 – Толковый Типиконъ, Объяснительное изложение Типикона съ историческими введениемъ, составилъ профессоръ Киевской Духовной Академии, Михаилъ Скабалановичъ, выпуск I, Киевъ, 1910.

შომანსკი, 2003 – Г. И. Шиманский, Литургика, Таинства и обряды, Издание сретенского монастыря, Москва, 2003.